

Herman Giesbers & Mieke van der Loop: Een leerplan alfabetisering: Moet dat nou zo?

In *Moer* 1997•2 geeft Aartje van Dijk uitgebreid informatie over de ontwikkeling van een leerplan voor het onderwijs aan analfabete leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het gaat dan in feite om een specifieke groep zogenaamde nieuwkomers, leerlingen die voor het eerst in Nederland naar school gaan.

Nieuwkomers in de tienerleeftijd zijn op het ogenblik vooral kinderen van asielzoekers/vluchtelingen of alleenstaande minderjarige asielzoekers (de zogenaamde AMA's), jongeren onder de achttien jaar die alleen, op eigen gelegenheid, in Nederland voorlopig een toevlucht gevonden hebben. Vanwege het spreidingsbeleid van de overheid krijgt vrijwel elke school in Nederland te maken met deze groep nieuwkomers. Sommige van deze nieuwe leerlingen zijn analfabeet en het is terecht dat voor analfabete zij-instromers speciaal aandacht gevraagd wordt, onder andere door een op hen afgestemd leerplan te ontwikkelen.

Vanaf januari 1995 zijn wij als NT2-docenten betrokken bij het eerste-opvangonderwijs aan AMA's die in het Opvang- en Onderzoekcentrum (OC) 'Oisterwijk' verblijven en het is vanuit die betrokkenheid dat wij enkele kanttekeningen willen plaatsen bij het artikel van Van Dijk. Vooraf geven we eerst wat nadere informatie over de situatie in Oisterwijk.

Eerste opvang van AMA's

OC 'Oisterwijk' is een van de OC's waar speciaal voorzieningen zijn voor de opvang van AMA's. Tot op het moment van schrijven worden in Oisterwijk vooral AMA's in de

leeftijd van vijftien jaar en ouder opgevangen. Deze jongeren zijn (partieel) leerplichtig, vandaar het in 1995 gestarte AMA-project, waarin onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke scholengemeenschap Durendael het eerste-opvangonderwijs voor 85 leerlingen verzorgd wordt. We spreken hier met nadruk over eerste-opvangonderwijs, omdat onze leerlingen na een gemiddeld verblijf van zo'n vier maanden in het OC letterlijk over alle windstreken verspreid worden, waarna ze, hopelijk, de rust krijgen om definitief een carrière in het Nederlandse onderwijs te volgen. Verder verandert onze leerlingengroep elke week, omdat er elke week leerlingen vertrekken en bij komen. Van de andere kant zijn we in staat door het aantal van 85 leerlingplaatsen zo goed en zo kwaad als dat kan vijf niveaugroepen samen te stellen, maar het zal duidelijk zijn dat in de gegeven omstandigheden de diversiteit binnen deze groepen enorm blijft.

Alfabetisatiegroep

Van meet af aan hebben we ervoor gekozen één lesgroep te reserveren voor leerlingen die op een of andere manier moeite hebben met lezen en schrijven. Deze voorzichtige formulering is niet zonder betekenis, want 'echte' analfabeten, leerlingen die nooit op enige wijze in welke taal dan ook kennis hebben gemaakt met lezen of schrijven, zijn eigenlijk zeldzaam. Veel van onze leerlingen uit groep 1, zoals we deze lesgroep maar zo neutraal mogelijk aanduiden, zijn anders-alfabeet: zij kunnen lezen en schrijven, maar niet in het Latijnse alfabet. Op het ogenblik zijn dit vooral Chinese leerlingen. Andere leerlingen hebben wel al ooit kennis gemaakt met lezen/schrijven, maar hebben door wat voor omstandigheden dan ook die kennis nooit volledig onder de knie gekregen of geautomatiseerd. Ooit bleek een Angolese leerling alles wat de leerkracht opschreef foutloos te kunnen overschrijven, maar hij kon zelf absoluut niet lezen, ook niet in het Portugees of welke andere taal dan ook. Ten slotte zijn er leerlingen die min of meer kunnen lezen in een ander alfabet, Arabisch bijvoorbeeld, maar die veel moeite hebben met bijvoorbeeld de klank-letterkoppeling in het Nederlands.

Kortom: de werkelijkheid is rijk gescha-

keerd en de praktijk weerbarstig, en, we hebben het al aangestipt, vroeg of laat zal praktisch elke school met deze werkelijkheid geconfronteerd worden.

Alfabetisering en anders-alfabeten

Een leerplan dat hulp kan bieden bij het omgaan met zo'n gevarieerde werkelijkheid, is dan ook meer dan welkom, maar dan moet zo'n leerplan wel ook aansluiten bij die werkelijkheid, en het is juist op dit punt dat onze vragen en opmerkingen liggen bij het artikel van Van Dijk.

Op de eerste plaats zijn we zeer verbaasd over de keuze om in het te ontwikkelen leerplan anders-alfabeten buiten beschouwing te laten (Van Dijk, p. 54). Zoals al gezegd, zij vormen de grootste groep en wij zien niet in waarom dat elders in het land anders zou zijn. Immers, vanuit een OC als het Oisterwijkse komen jongere nieuwkomers overal in het land terecht.

Nog belangrijker is echter dat deze groep een eigen aanpak verdient. Onze ervaring is dat veel anders-alfabeten zeer snel door een alfabetiseringstraject voor het Nederlands kunnen en dientengevolge ook niet onnodig lang in een (echte) alfabetiseringsgroep hoeven te blijven. Een overstap naar uiteindelijk HAVO/VWO hoeft voor zulke leerlingen ook zeker niet uitgesloten te worden. Het zal ook duidelijk zijn dat een in het Chinees gealfabetiseerde leerling niet echt blij zal zijn met oefeningen in fijne motoriek (!), het waarnemen van plaatjes of ruimtelijke oriëntatie (p. 57).

Het gevaar van het buiten beschouwing laten van deze groep is nu juist dat ze tussen de wal en het schip dreigt te raken. Of leerlingen raken gedemotiveerd door irrelevante oefeningen en te weinig uitdaging, of ze moeten te snel in een 'hogere' groep meedraaien. Een actueel leerplan alfabetisering dient nu net hier praktische suggesties en informatie te geven.

Differentiatie in opvang

Nog een andere keuze wekt verbazing. Het leerplan is bestemd voor groepen waarin analfabeten apart opgevangen worden (p. 55), maar 'Op veel scholen zijn die aparte groepen er niet (...)', zo stelt Van Dijk zelf al. De oplossing voor deze tegenstrijdigheid, het dringend advies om analfabete leerlingen toch vooral apart op te vangen (p. 56) getuigt op zijn minst van naïviteit: hoe juist dit advies op zich ook is, op de doorsnee school anno 1997 domineert het belang van een sluitende *lump-sum* financiering, en niet dat van een enkele analfabete leerling. Een actueel leerplan dient op deze barre werkelijkheid in te spelen, of de samenstellers dat nu leuk vinden of niet.

Maar ook anderszins bevat het artikel tegenstrijdigheden op dit punt. Voorbeeldklas A1 uit Utrecht, en onder andere op basis van voorbeeldklassen als deze gaat het leerplan tot stand komen (p. 55-56), is in onze ogen ook niet zo'n aparte groep: vijf van de zeven leerlingen uit deze groep zijn al bezig in les 8 van *Spreekt is Zilver*, deel A, zij het in twee niveaus. Wij vragen ons dan af waarom zulke leerlingen dan niet instromen in de reguliere schakelklassen, temeer omdat daar ook *Spreekt is Zilver* gebruikt wordt. Als dat niet mogelijk is, dan verwacht je dat deze leerlingen zo goed en zo kwaad als dat kan, aangesproken en uitgedaagd worden op hun pas verworven mogelijkheden, maar in de voorbeeldles uit Utrecht (p. 53) blijkt dat zij geacht worden nog mee te doen aan een klassikale visuele discriminatie-oefening (het eigen adres kleuren in een lijst van adressen), terwijl ze een uur later een redelijk complexe invuloefening moeten doen uit les 8 van de genoemde methode. Als dit de consequentie is van een leerplan dat kiest voor een alfabetiseringslijn van één jaar (p. 56), dan dient óf dat idee van een jaar losgelaten te worden, óf zo'n leerplan dient te voorzien in voldoende en zinnige didactische suggesties die een echt zinvolle differentiatie mogelijk maken, zodat leerlingen de kans krijgen zich te ontwikkelen op grond van hun individuele mogelijkheden en niet eenzijdig op grond van het gegeven dat ze hun schoolloopbaan nu eenmaal hebben moeten beginnen in een alfabetiseringsgroep.

Generaliserende informatie

Aansluitend op het laatste punt moet ons een derde opmerking van het hart, en wel over de generaliserende, welhaast stigmatiserende manier waarop Van Dijk analfabete leerlingen neerzet. Terecht merkt zij op p. 56 op dat in het leerplan informatie over de doelgroep gegeven moet worden, maar als dat gebeurt zoals in het artikel, dan houden wij ons hart vast. Dat het niet beschikken over kennis over de westerse wereld toegelicht wordt aan de hand van het niet kennen van 'een pret-park en in het bijzonder de Efteling' (p. 54, cursivering van ons), kan nog beschouwd worden als een pijnlijk slippertje in het geval van pakweg een leerlinge uit Liberia, maar dat gesuggereerd wordt dat analfabete leerlingen van deze leeftijd bijna per definitie niet schoolrijp zijn, een achterstand hebben wat betreft fijne motoriek en te kinderlijk gedrag vertonen, is vele malen ernstiger. De afgelopen tweeënhalf jaar hebben wij honderden AMA's zien komen en gaan en wij hebben alle verschijnselen die Van Dijk noemt (p. 54-55) in alle maten en soorten mogen waarnemen, alleen ... er blijkt bij deze oudere zij-instromers nauwelijks een verband te bestaan tussen dergelijke individuele leerlingenkenmerken en het al of niet gealfabetiseerd zijn. Wij kennen leerlingen die in *no time* Nederlands leerden met de *Delftse Methode*, maar daarnaast zeer kinderlijk gedrag vertoonden en analfabete leerlingen die een meer dan voorbeeldige studiehouding aan de dag legden, en verder alle variaties daar tussen in die maar denkbaar zijn. Iets dergelijks geldt voor zaken als fijne motoriek, klokkijken, rekenvaardigheid, etcetera.

Stereotyperende informatie in een officieel document als een leerplan (of een *Moer*-artikel) doet onrecht aan de waardigheid en de eigen mogelijkheden van de individuele leerling, maar zet bovendien de man of vrouw in het veld op het verkeerde been. Op p. 57 lijkt bijvoorbeeld gesuggereerd te worden dat bij alle leerlingen in een alfabetisatiegroep aandacht besteed moet worden aan lees- en schrijfvoorwaarden, aan waarnemingsoefeningen, aan ruimtelijke oriëntatie en zelfs aan motorische *remedial teaching* (met tennisballen). Voor een gedetailleerde discussie

over dergelijke misverstanden verwijzen we verder naar het artikel van Van de Guchte en Kurvers in dit *Moer*-nummer, maar we hopen dat ook onze ervaringen hierboven laten zien dat de praktijk van de alfabetisering veelkleuriger dient te zijn dan leerplannen ons soms willen doen geloven.

Tot slot

We sluiten af. We zijn blij met de aandacht voor analfabete zij-instromers in het voortgezet onderwijs. We zijn het eens met Aartje van Dijk als zij stelt dat een leerplan voor deze doelgroep zinvol is, en dat zo'n leerplan uitnodigend en overzichtelijk moet zijn voor de docent en bovenal uiteraard compleet moet zijn wat betreft informatie, adviezen over materialen, differentiatievormen, etcetera. Van de andere kant, als zo'n leerplan niet in de buurt komt van zo'n ideaal, te veel achterloopt op en te weinig echt inzicht biedt in de weerbarstige werkelijkheid en alleen al daardoor niet in staat is antwoord te geven op de talloze vragen in het veld, dan kiezen wij voor een andere inzet van de toch al zo schaarse middelen in het NT2-onderwijs. Om te besluiten met een suggestie van Van Dijk zelf: Ontwikkel dan liever materiaal voor anders- en analfabete leerlingen, bijvoorbeeld materiaal op het gebied van luistervaardigheid waarmee leerlingen niet-klassikaal en zelfstandig uit de voeten kunnen.

Literatuur

- Dijk, A. van, 'Analfabeten in het voortgezet onderwijs' in: *Moer* 1997•2, blz. 52-61.
Montens, F., & A.C. Sciarone, *Nederlands voor buitenlanders. 'De Delftse methode'*. Meppel, Boom, 1991.
Ree, S.C. v.d., *Spreken is Zilver. Verwerkings-oefeningen A*. Leiderdorp, De Kangoeroe, 1988.